

11 Digartrefedd

Cynnwys

11	Digartrefedd	1
11.1	Ynglŷn â'r bennod hon	2
	Beth yw ystyr y term digartrefedd?	2
	Polisi a deddfwriaeth	3
11.2	Beth yr ydym yn ei wybod am y boblogaeth, a'r gwasanaethau a ddarperir ar hyn o bryd.....	3
	Adolygiad Ystadegol.....	9
	Cefnogi Pobl.....	9
11.3	Beth y mae pobl yn ei ddweud wrthym?.....	10
	Canfyddiadau o ymgysylltu â sefydliadau.....	11
	Ymgysylltu â phobl sy'n ddigartref	12
11.4	Casgliad ac argymhellion	13
	Y prif negeseuon	13
	Bylchau yn y gwasanaeth/cymorth	14
	Cydraddoldeb a hawliau dynol.....	15
	Cyfeiriadau	16

11.1 Ynglŷn â'r bennod hon

Mae'r bennod hon yn cynnwys asesiad o anghenion y boblogaeth ar gyfer gwasanaethau digartrefedd. Mae gwybodaeth am anghenion tai pob grŵp poblogaeth wedi'i chynnwys ym mhennod berthnasol yr asesiad poblogaeth. Mae rhagor o wybodaeth am anghenion iechyd pobl sy'n ddigartref ar gael yn yr asesiad anghenion a baratowyd gan Iechyd Cyhoeddus Cymru (2016).

Beth yw ystyr y term digartrefedd?

Mae'r diffiniad cyfreithiol ar gyfer digartrefedd wedi ei nodi o dan adran 55 o Ddeddf Tai (Cymru) 2014 fel a ganlyn:

'Mae person yn ddigartref os nad oes unrhyw lety ar gael i'r person ei feddiannu, yn y Deyrnas Unedig neu yn rhywle arall, y mae'r person â hawl i'w feddiannu ... Mae person yn ddigartref hefyd os oes gan y person lety ond nad yw'n gallu cael mynediad iddo, neu mae'n strwythur, yn gerbyd neu'n gwch symudol, sydd wedi ei ddylunio neu ei addasu i bobl fyw ynddo ac nad oes unrhyw fan lle mae'r person â'r hawl neu'r caniatâd i'w leoli a hefyd i fyw ynddo. Ni chaniateir i berson gael ei drin fel person sydd â llety oni bai ei fod yn llety y byddai'n rhesymol i'r person barhau i'w feddiannu'.

Yn ei Chod Canllawiau diwygiedig ar Ddyrannu Llety a Digartrefedd (2016), mae Llywodraeth Cymru hefyd wedi rhoi diffiniad ehangach, ac mae'n disgrifio digartrefedd fel a ganlyn:

'Pan fo person heb lety, neu lle nad yw ei denantiaeth yn sicr'. Bydd hyn yn cynnwys pobl sydd:

- yn cysgu ar y stryd
- yn byw mewn tai ansicr/dros dro (ac eithrio tenantiaid sicr/byrddaliad sicr)
- yn byw mewn hosteli byrdymor, llochesau nos, hosteli mynediad uniongyrchol
- yn byw mewn llety gwely a brecwast
- yn symud yn aml rhwng perthnasau/frindiau
- yn sgwatio
- yn methu aros mewn tai, neu ddychwelyd atynt, oherwydd amodau gwael, gorlenwi, problemau fforddiadwyedd, trais yn y cartref, aflonyddu, cam-drin meddyliol, corfforol a/neu rywiol, anaddasrwydd ar gyfer anghenion corfforol, ac ati
- dan fygythiad o golli eu cartref, ac sydd heb lety addas arall am unrhyw reswm, e.e. trais yn y cartref
- yn gadael ysbytai, dalfa'r heddlu, carchardai, y lluoedd arfog a sefydliadau eraill, neu dai â chymorth, heb gartref i fynd iddo, yn

gadael dan orfodaeth teulu neu ffrindiau neu o ganlyniad i dor-perthynas, o fewn 56 diwrnod i ddiwedd y denantiaeth, yn wynebu achos meddiant neu fygythiad o droi allan.'

Polisi a deddfwriaeth

Cyflwynodd Deddf Tai (Cymru) 2014 nifer o newidiadau i ddeddfwriaeth ddigartrefedd statudol a gawsant eu rhoi ar waith o 27 Ebrill 2015, ac sydd wedi arwain at fwy o bwyslais ar atal a lleddfu digartrefedd. Mae'r rhain wedi effeithio ar y ffordd y darperir ac y cofnodir gwasanaethau. Mae'r newidiadau a gyflwynwyd yn gyson â'r heriau a nodir yn Neddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol 2015, sy'n canolbwyntio ar wella llesiant cymdeithasol, economaidd, amgylcheddol a diwylliannol Cymru, a'r saith nod llesiant am Gymru fwy cyfartal, ffyniannus, gwydn, iach a chyfrifol yn fyd-eang, gyda chymunedau cydlynol a diwylliant bywiog, a'r iaith Gymraeg yn ffynnu. O dan Adran (10)(1) o Ddeddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol, rhaid i Weinidogion Cymru gyhoeddi 46 o ddangosyddion cenedlaethol ("dangosyddion cenedlaethol"). Mae Dangosydd 34 yn canolbwyntio ar wasanaethau digartrefedd ac yn ei gwneud yn ofynnol i ni i fesur 'Nifer yr aelwydydd a gafodd eu hatal yn llwyddiannus rhag bod yn ddigartref, fesul 10,000 o gartrefi'.

11.2 Beth yr ydym yn ei wybod am y boblogaeth, a'r gwasanaethau a ddarperir ar hyn o bryd

Gall digartrefedd godi o ganlyniad i ystod o resymau gwahanol, gan gynnwys teulu neu berthynas yn chwalu, rhybudd gan y landlord na fydd y denantiaeth yn cael ei hadnewyddu pan ddaw i ben (hysbysiad adran 21), troi allan oherwydd ffactorau megis cyflwr eiddo, ac ôl-ddyledion morgais/rhent. Bydd rhai pobl sy'n wynebu digartrefedd eisoes yn agored i niwed, a gall hyn fod oherwydd eu bod yn ffoi rhag camdriniaeth yn y cartref, yn ifanc, neu'n cael problemau o ran camddefnyddio sylweddau, cyn-droseddu neu faterion iechyd meddwl. Bydd gan rai broblemau iechyd meddwl a phroblemau camddefnyddio sylweddau sy'n cydfodoli – yr hyn a elwir yn 'ddiagnosis deuol'. Gall digartrefedd hefyd gynyddu pa mor agored i niwed y mae unigolyn. Er y bydd rhai pobl sy'n ceisio cymorth, er enghraifft pobl ag anabledd dysgu, pobl hŷn, pobl ag anabledd corfforol/synhwyraidd neu broblemau iechyd meddwl, eisoes yn hysbys i asiantaethau statudol, ac yn cael gwasanaethau eraill, gall pobl eraill fod yn anhysbys iddynt.

Er mai awdurdodau lleol sy'n statudol gyfrifol am ddigartrefedd, mae atal digartrefedd a mynd i'r afael ag ef yn aml yn gofyn am dull corfforaethol cydlynol, yn ogystal â chyfraniadau gan sefydliadau partner, er enghraifft iechyd, cyfiawnder troseddol, cymdeithasau tai a phartneriaid trydydd sector.

Mae angen i ymyraethau gan asiantaethau ganolbwyntio ar y ffordd orau o fynd i'r afael â'r tair prif elfen:

- a) **Atal digartrefedd:** gan gynnwys rhoi gwybodaeth a chyingor priodol, neu gyfeirio ymgeiswyr at gymorth tenantiaeth a chymorth argyfwng, er enghraifft: cyngori ar ddyledion, cyfryngu teuluol a budd-dal tai.
- b) **Adnabod llety addas:** gan gynnwys mapio cyflenwad a galw am dai, sicrhau tai brys a thai dros dro eraill, a threfniadau symud ymlaen ar gyfer pobl sy'n ddigartref, neu bobl y gallent ddod yn ddigartref.
- c) **Sicrhau cefnogaeth foddhaol:** gan gynnwys asesu, darparu gwasanaeth Cefnogi Pobl a gwasanaethau cefnogi eraill, adsefydlu, a gwaith allgymorth i atal digartrefedd, lle bo modd.

Bydd cydweithio gyda'r GIG, asiantaethau cyfiawnder troseddol a diogelwch cymunedol, a gwasanaethau cymorth a gomisiynir gan Cefnogi Pobl i ddiwallu anghenion pobl ac aelwydydd sydd mewn perygl o ddigartrefedd, yn cael effaith sylweddol ar ba mor llwyddiannus y gall problemau gael eu datrys, a pha mor gynaliadwy y gall datrysiadau fod o ran tai.

Mae Tabl 11.1 yn dangos y cafodd tua 1,200 o aelwydydd yng Ngogledd Cymru eu hasesu yn rhai digartref yn 2015-16.

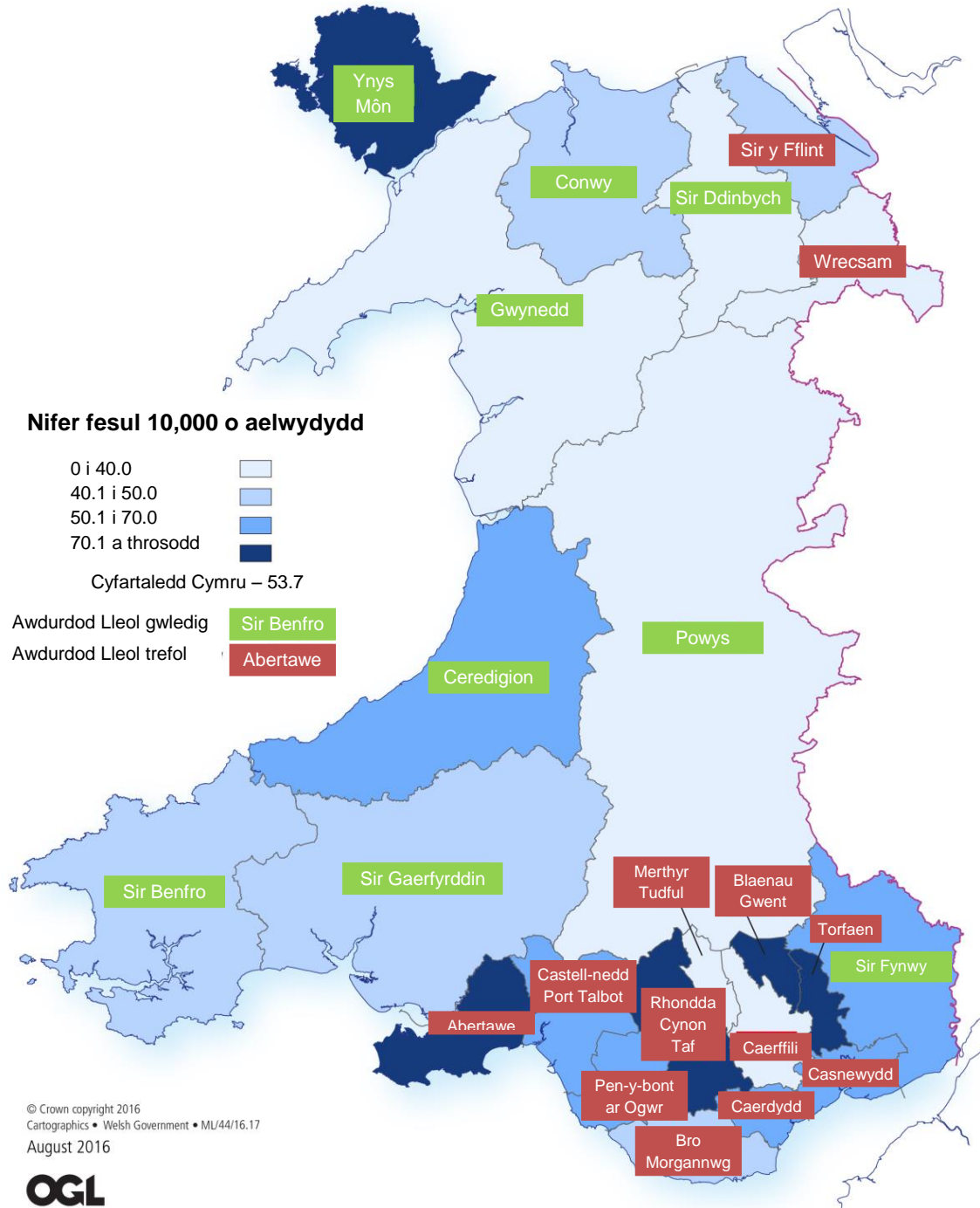
Tabl 11.1 Cyfanswm yr aelwydydd a aseswyd yn ddigartref (Adran 73) , 2015-16

	Aelwydydd â phlant dibynnol	Aelwydydd un person	Grwpiau aelwydydd eraill	Cyfanswm
Ynys Môn	15	78	3	96
Gwynedd	45	93	9	150
Conwy	63	228	9	300
Sir Ddinbych	54	198	21	270
Sir y Fflint	36	144	12	190
Wrecsam	51	135	6	200
Gogledd Cymru	260	880	60	1,200

Mae'r rhifau wedi'u talgrynnu felly efallai na fyddant yn cyfansymio
Ffynhonnell: Ystadegau Cymru

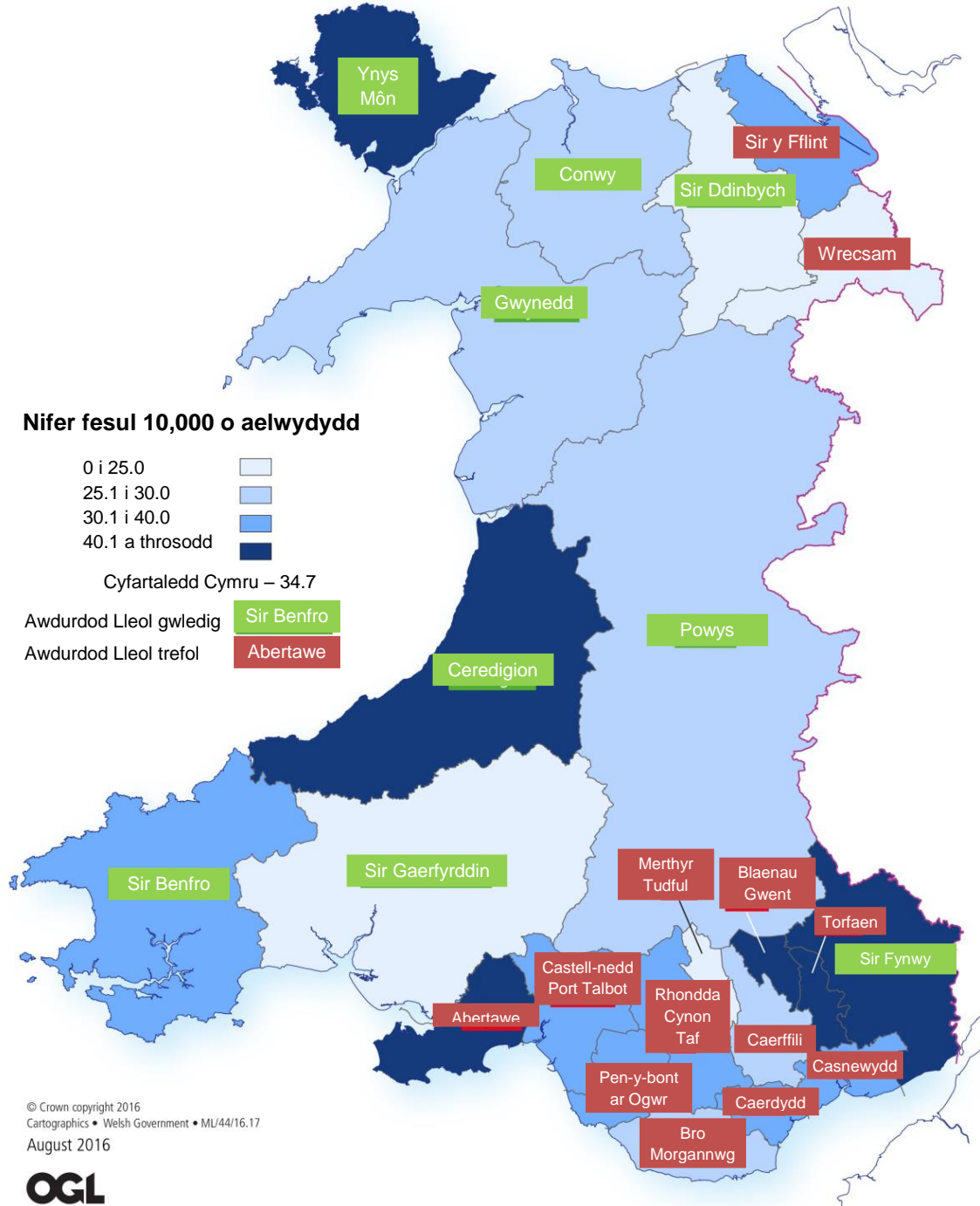
Digartrefedd

Map 1: Aelwydydd a ganfuwyd eu bod yn gymwys ac a fygythir gan ddigartrefedd (Adran 66), 2015-16 – Nifer fesul 10,000 o aelwydydd

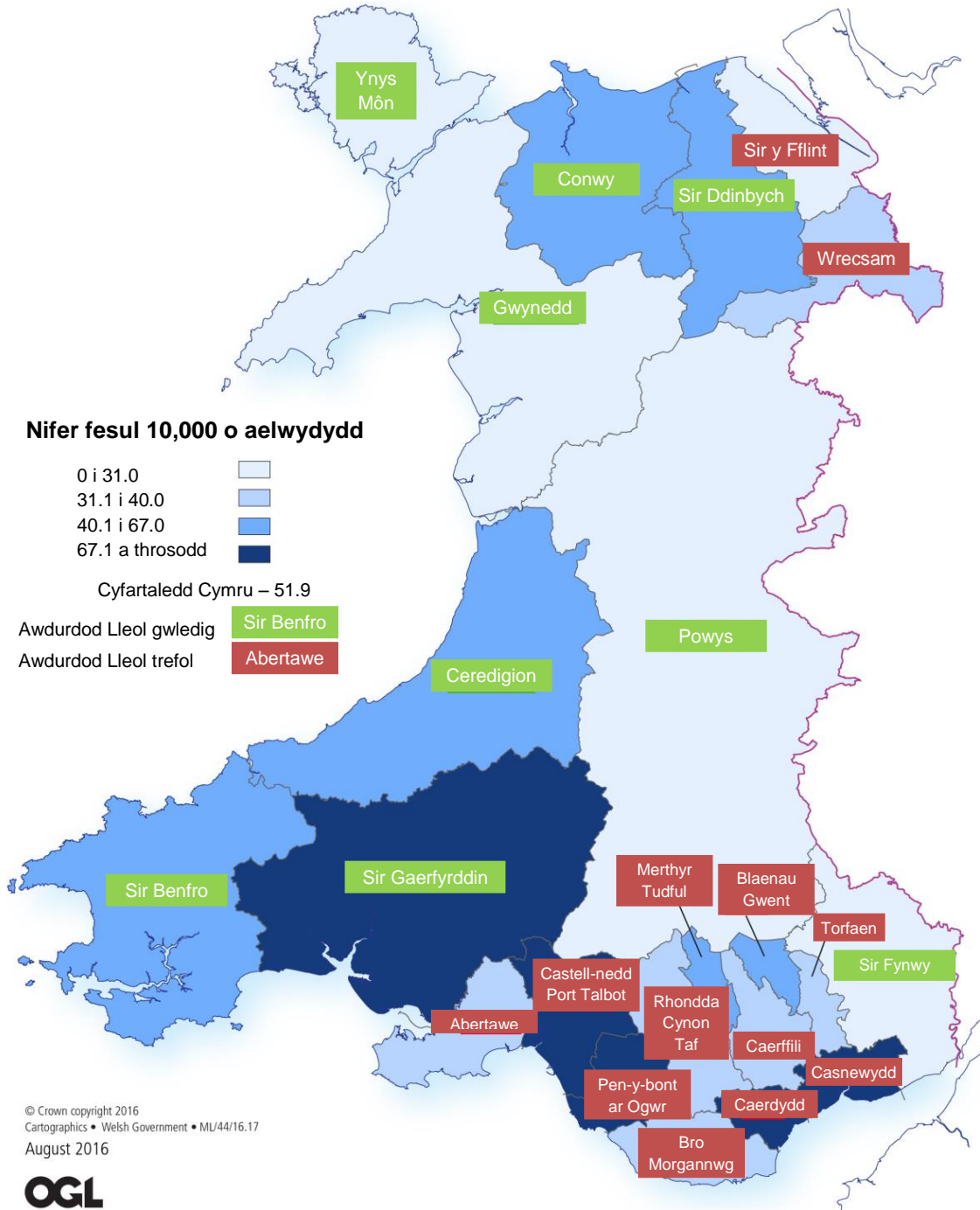
Digartrefedd

Map 2: Nifer yr aelwydydd a aseswyd yn rhai digartref (Adran 73) – Nifer fesul 10,000 o aelwydydd

Digartrefedd

Map 3: Nifer yr aelwydydd a aseswyd yn rhai digartref (Adran 73) – Nifer fesul 10,000 o aelwydydd

Tabl 11.2 Canran yr achosion lle y llwyddodd gweithredu cadarnhaol i atal (Adran 66) neu i leddfu (Adran 73 ac Adran 75) digartrefedd, 2015-16

	Digartrefedd wedi'i atal yn llwyddiannus % (Adran 66)	Digartrefedd wedi'i leddfu yn llwyddiannus % (Adran 73)	Datryswyd yn Gadarnhaol % (Adran 75)
Ynys Môn	60	61	100
Gwynedd	85	64	94
BS Conwy	70	40	71
Sir Ddinbych	55	29	80
Sir y Fflint	76	54	100
Wrecsam	59	53	100
Cymru	65	45	80

Mae'r niferoedd wedi'u talgrynnu

Ffynhonnell: Casglu data Digartrefedd Statudol gan awdurdodau lleol

(a) O dan Ddeddf Tai (Cymru) 2014.

(b) Mae Atal yn llwyddiannus yn cyfeirio at nifer yr aelwydydd lle yr ataliwyd digartrefedd yn llwyddiannus am o leiaf 6 mis, fel canran o'r holl aelwydydd a aseswyd yn rhai dan fygythiad o ddigartrefedd o fewn 56 diwrnod.

(c) Mae Lleddfu yn llwyddiannus yn cyfeirio at nifer yr aelwydydd a gafodd gymorth i gael llety a oedd yn debygol o barhau am 6 mis, fel canran o'r aelwydydd a aseswyd yn rhai digartref o dan Adran 73 o Ddeddf Tai (Cymru) 2014

(ch) Mae Datryswyd yn gadarnhaol yn cyfeirio at nifer yr aelwydydd y darparwyd llety addas ar eu cyfer, a oedd yn debygol o barhau am 6 mis, fel canran o'r aelwydydd a dderbyniwyd yn rhai cymwys, yn anfwriadol ddigartref, ac mewn angen blaenoriaethol, gyda dyletswydd i ddarparu llety ar eu cyfer (o dan Adran 75 o Ddeddf Tai (Cymru) 2014).

Mae Tabl 11.2 uchod yn dangos mai yng Ngwynedd y cafwyd y ganran uchaf o ganlyniadau atal llwyddiannus (Adran 66) ac o ganlyniadau lleddfu digartrefedd llwyddiannus (Adran 73) yng Nghymru yn ystod 2015-16, sef 85 y cant a 64 y cant, yn y drefn honno.

Adroddodd Ynys Môn y nifer isaf o aelwydydd a aseswyd yn rhai digartref, sef 96 o aelwydydd.

Yn ystod 2015-16, cofnododd 9 o'r 22 o awdurdodau lleol gyfraddau o aelwydydd dan fygythiad o ddigartrefedd a oedd yn uwch na chyfartaledd Cymru o 53.7 fesul 10,000 o aelwydydd.

Ar gyfer aelwydydd sy'n cael eu hasesu yn rhai sy'n gymwys i gael cymorth, sy'n anfwriadol ddigartref ac y mae gan yr Awdurdod Lleol ddyletswydd i sicrhau llety ar eu cyfer (Adran 75), cafodd y digartrefedd ei ddatrys yn gadarnhaol mewn 100 y cant o achosion ledled pedwar awdurdod, sef Ynys Môn, Sir y Fflint, Wrecsam a Blaenau Gwent. Mewn 10 o'r 22 o awdurdodau lleol, roedd canran y canlyniadau o ran datrysiad cadarnhaol yn uwch na chyfartaledd Cymru o 80 y cant.

Adolygiad Ystadegol

Mae tystiolaeth ystadegol ac empirig yn parhau i gadarnhau'r angen am opsiynau llety mwy priodol a fforddiadwy, yn ogystal ag am wasanaethau a all helpu i atal digartrefedd neu wneud tenantiaethau yn y dyfodol yn gynaliadwy. At hynny, cydnabyddir y gall buddsoddi yn y maes hwn leddfu'r pwysau a'r galw ar asiantaethau eraill.

Yn nodweddiadol, yr ystod oedran y mae'n fwyaf tebygol y bydd angen cymorth arni gan y gwasanaethau digartrefedd yw 16 i 24 oed. Pobl rhwng 25 a 40 oed yw'r ail grŵp mwyaf y mae angen cymorth arno. Fodd bynnag, gall digartrefedd effeithio ar bobl o bob oedran, ac ar grwpiau gwahanol o fewn cymdeithas.

Er gwaethaf y cynnydd diweddar trwy ymyraethau a chymorth cynharach i geisio atal digartrefedd, mae gwaith mapio anghenion yn dangos bod anghenion o ran cymorth yn fwy na'r cyflenwad, yn enwedig mewn ardaloedd penodol ac ymhlith rhai grwpiau anodd eu cyrraedd, er enghraifft y rheiny sy'n cael eu cam-drin yn y cartref, cyn-droseddwyr, pobl ifanc ac agored i niwed, a phobl sengl.

Mae yna amrywiadau hefyd yn y math o alw ledled y rhanbarth, er enghraifft, gall digartrefedd ar y stryd fod yn gyffredin ac yn amlwg mewn rhai cymunedau, ond nid mewn eraill. Mae hyn yn gosod heriau o ran ceisio nodi ac ymateb i angen a all fod yn eithaf amrywiol iawn ei natur ac sy'n gallu amrywio rhwng cymunedau cyfagos. Yng Ngogledd Cymru, mae yna hefyd yr her ychwanegol o ddarparu rhai gwasanaethau dros ardal ddaearyddol eang sydd â gwahanol lefelau o angen, lle y gallai fod angen cyflwyno gwasanaethau mewn ffordd arall, er enghraifft, trwy gyfrwng y Gymraeg, lle mae'n anodd sicrhau rhai mathau o ddarpariaeth heb orfod teithio pellteroedd mawr.

Cefnogi Pobl

Mae cyfran fawr o'r gwasanaethau digartrefedd yng Ngogledd Cymru yn cael eu darparu neu eu cefnogi gyda chyllid Cefnogi Pobl. Roedd y dyraniad grant ar gyfer Cymru yn 2015/16 yn £124.4 miliwn, gyda Gogledd Cymru yn cael £33.8 miliwn. Golyga hyn fod Cefnogi Pobl yn un o gronfeydd refeniw mwyaf y llywodraeth. Ers 2012, mae Gogledd Cymru wedi wynebu gostyngiad yn y cyllid o dros £7 miliwn. Yn ystod 2016/17, cafodd y rhaglen gyllideb sefydlog yn dilyn 3 blynedd o doriadau; fodd bynnag, nid oes unrhyw sicrwydd ynghylch cyllid yn y dyfodol, a gallai hyn effeithio ar y gallu i ddarparu gwasanaethau.

Mae Cyllid Cefnogi Pobl, a chadw'r cyllid hwn, wedi bod yn allweddol o ran cefnogi'r agenda ataliol trwy helpu i leddfu'r galw ar wasanaethau statudol eraill, yn enwedig iechyd a gwasanaethau cymdeithasol. Mae Canllawiau Grant Rhaglen Cefnogi Pobl (Cymru) 2013 yn amcangyfrif bod £2.38 yn cael ei arbed mewn arian cyhoeddus am bob £1 a warir ar Cefnogi Pobl. Yn ystod 2015/16, bu'r Rhaglen Cefnogi Pobl yn cefnogi ac yn helpu tua 21,000 o bobl yng

Ngogledd Cymru i ddod o hyd i lety addas a diogel a'i gadw, ac i barhau'n annibynnol.

Gallai gostyngiadau pellach i'r gronfa gael effaith ddomino ar wasanaethau statudol, ac mae'n hanfodol sicrhau ymyraethau cynnar effeithiol i atal problemau rhag gwaethygu i'r gwasanaethau prif ffrwd, a chyrraedd y gwasanaethau cymdeithasol, y gwasanaeth iechyd, neu'r system cyfiawnder troseddol.

Tabl 11.3 Cyllid grant Cefnogi Pobl 2012 i 2017 (£)

	2012-13	2013-14	2014-15	2015-16	2016-17
Ynys Môn	3,200,000	3,100,000	2,900,000	2,600,000	2,600,000
Gwynedd	6,200,000	5,900,000	5,600,000	5,000,000	5,000,000
BS Conwy	7,900,000	7,600,000	7,200,000	6,500,000	6,500,000
Sir Ddinbych	6,700,000	6,400,000	6,100,000	5,500,000	5,500,000
Sir y Fflint	7,100,000	6,800,000	6,500,000	5,800,000	5,800,000
Wrecsam	6,100,000	5,800,000	5,500,000	5,000,000	5,000,000
Cymru	37,000,000	36,000,000	34,000,000	30,000,000	30,000,000

Mae'r niferoedd wedi'u talgrynnu

11.3 Beth y mae pobl yn ei ddweud wrthym?

Er bod dadansoddiad cynnar o effaith Deddf Tai (Cymru) 2014 yn dangos cynnydd, ac yn dangos ei fod wedi bod yn bosibl atal digartrefedd, mae'n anodd nodi patrwm a dod i gasgliadau cadarn ar sail un flwyddyn o ddata. Mae ymchwil a phrofiad yn cadarnhau bod rhai unigolion ac aelwydydd y mae angen cymorth arnynt yn byw bywydau cymhleth, ac mae rhai grwpiau o gleientiaid yn parhau i fod yn her wirioneddol i wasanaethau. Mae hyn yn gofyn i asiantaethau weithio'n agos gyda'i gilydd er mwyn gwella'r cyfleoedd i sicrhau opsiynau llety parhaol a chynaliadwy, ac mae'n bwysig bod cefnogaeth barhaus ar gael ochr yn ochr â llety. Gall llety diogel a sicr wella cyfleoedd a siawns pobl mewn bywyd. Fodd bynnag, nid yw darparu llety ar ei ben ei hun yn gwarantu llwyddiant.

Cyllid grant trosiannol – Er mwyn hwyluso'r broses o gyflwyno'r Ddeddf Tai, dyrannwyd cyllid grant trosiannol i gefnogi'r broses o weithredu'r ddarpariaeth Ddigartrefedd o fewn y Ddeddf. Mae'r cyllid hwn wedi helpu awdurdodau lleol a phartneriaid i sicrhau manteision cadarnhaol. Fodd bynnag, gallai'r lleihau graddol ar y cyllid hwn, sydd wedi ei dargedu at ardaloedd problemus, ynghyd â'r swm cynyddol o waith papur sy'n gysylltiedig â'r ddeddfwriaeth newydd, fod yn gryn her, a bydd yn anodd prif ffrydio rhai o'r ymatebion a ddatblygwyd heb ddyrannu adnoddau ychwanegol.

Diwygio lles – Mae cyflwyno Credyd Cynhwysol, yn ogystal â newidiadau cysylltiedig i ddyraniadau budd-dal tai, yn debygol o gael effaith andwyol ar rai unigolion. Mae perygl y bydd rhai grwpiau mewn cymdeithas yn dod yn fwy agored i risg o ddigartrefedd, yn enwedig unigolion sengl dan 35 oed, gan y bydd cyfraddau budd-daliadau diwygiedig yn annigonol i sicrhau opsiynau llety priodol mewn nifer fawr o gymunedau.

Effaith ar iechyd – Mae tystiolaeth yn dangos bod unigolion sy'n ddigartref yn fwy agored i iechyd gwael ac y byddant yn dibynnu mwy ar wasanaethau statudol eraill. Mae digartrefedd, neu ddiffyg llety addas i ddychwelyd iddo, wedi cael ei nodi yn ffactor sy'n cyfrannu at rai o'r achosion o oedi wrth drosglwyddo gofal, ac mae'n hysbys hefyd fod unigolion sy'n ddigartref yn debygol o greu mwy o alw ar wasanaethau iechyd eraill, gan gynnwys y gwasanaeth ambiwlans a derbyniadau i adrannau damwain ac achosion brys (Iechyd Cyhoeddus Cymru 2016).

Iechyd meddwl – Mae unigolion sydd â phroblemau iechyd meddwl yn arbennig o agored i niwed ac i ddigartrefedd. Gall sicrhau datrysiadau tai diogel a fforddiadwy fod yn hollbwysig wrth hyrwyddo adferiad a helpu pobl i integreiddio i'r gymuned sefydlog (Rhwydwaith Iechyd Meddwl, Cydffederasiwn y GIG, 2011, t.3). Gall opsiynau llety o ansawdd da leihau'r galw cyffredinol am wasanaethau iechyd a gofal cymdeithasol. Mae sicrhau bod pobl sy'n byw gyda phroblemau iechyd meddwl yn cael llety addas, sefydlog yn gallu cynorthwyo adferiad a'u helpu i ymgysylltu, i gysylltu, i ddysgu, ac i ddatblygu'r sgiliau bywyd ymarferol y mae eu hangen arnynt i fyw yn dda yn annibynnol, gyda'r lefel angenrheidiol o gymorth priodol. Fodd bynnag, gall llety anaddas neu ddiffyg gwasanaeth cymorth ac ymateb beri i'r problemau waethygu, a chyfrannu at risg gynyddol o droseddu, diffyg cyfleoedd gwaith, a diffyg anghenion cymorth cymdeithasol.

Galwadau newydd

Trafodir y galwadau ychwanegol sy'n deillio o'r carchar newydd yn Wrecsam, Carchar y Berwyn, ym mhennod 9 *Sefydliadau Diogel*.

Canfyddiadau o ymgysylltu â sefydliadau

Roedd y materion a nodwyd yn yr arolwg a gynhaliwyd ar gyfer yr asesiad poblogaeth fel a ganlyn:

- Mae angen cymorth byrdymor a hirdymor priodol ar gyfer unigolion sy'n cael eu hunain yn ddigartref.
- Mae angen cymorth ymhlith pobl Dduon a Lleiafrifoedd Ethnig na all y gwasanaethau cymorth megis BAWSO ei ddiwallu ar hyn o bryd. Maent yn

ymwybodol o bobl sydd wedi colli eu tenantiaethau neu sydd wedi mynd i ddyled. Maent yn argymhell darparu cymorth arbenigol.

- Nododd un sefydliad brinder llety un ystafell wely ledled y rhanbarth. Mae hyn yn arbennig o bwysig ers cyflwyno'r cymhorthdal ystafell sbâr, ac yn wyneb gostyngiad arfaethedig mewn Budd-dal Tai i denantiaid mewn tai cymdeithasol sydd o dan 35 oed.
- Mae yna bryderon cyffredinol ynghylch gallu pobl dan 25 oed i fforddio llety oherwydd y newidiadau o ran diwygio lles.
- Mewn ymateb i gwestiynau am y pwyslais newydd yn y Ddeddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) ar gymorth gan deulu, ffrindiau a'r gymuned leol, dywedodd un sefydliad nad yw llawer o bobl ddigartref yn cael unrhyw gymorth gan deulu neu ffrindiau gan fod y berthynas wedi torri i lawr, a dyna pam eu bod yn ddigartref yn y lle cyntaf.

I gael rhagor o wybodaeth am yr arolwg, gweler atodiad 1.

Ymgysylltu â phobl sy'n ddigartref

Fel rhan o'r broses ymgysylltu â defnyddwyr gwasanaeth ar gyfer yr asesiad poblogaeth, cynhaliwyd grŵp ffocws gyda grŵp o bobl ddigartref a phobl â phroblemau o ran camddefnyddio sylweddau. Roedd yr adborth gan y grŵp yn cynnwys pryder nad oedd gwasanaethau yn deall eu hanghenion. Er enghraifft, meddygon a oedd yn gwneud rhagdybiaethau neu nad oeddent yn gwrando, swyddogion tai nad oedd yn deall materion iechyd meddwl, neu gael eu 'categorioiddio' gan staff yn y Ganolfan Waith, yr Adran Gwaith a Phensiynau a gwasanaethau iechyd. Soniodd un unigolyn fod teithio i gyfweiliadau ac i'r gwaith yn broblem, a dywedodd unigolyn arall, y mae ganddo anawsterau dysgu, am y broblem o ddod o hyd i hyfforddiant priodol. Gall rheoli arian fod yn anodd os oes yna faterion yn ymwneud â chamddefnyddio sylweddau, neu pan fo anawsterau o ran hawlio'r budd-daliadau cywir neu lenwi'r ffurflenni angenrheidiol. Gall dod o hyd i lety fod yn anodd, yn enwedig os yw unigolyn yn dod o'r tu allan i'r ardal. Gall cael mynediad at wasanaethau iechyd meddwl hefyd fod yn anodd. Soniodd eraill am yr heriau y maent yn eu hwynebu o ganlyniad i broblemau iechyd, er enghraifft cysgu llawer a chael trafferth gyda sefyllfaoedd cymdeithasol oherwydd iselder.

Roedd pobl a gafodd gyfweiliad yn cael cymorth gan y gwasanaethau canlynol: Arc Communities, Canolfan Dawn, Nyrs Seiciatrig Cymunedol, gweithiwr Nacro, Cais, Hafal ac Aberconwy Mind (gan gynnwys prosiect celf). Roedd ffrindiau, teulu ac aelodau eraill o'r gymuned hefyd yn darparu rhywfaint o gymorth, ond roedd yna sylw ynghylch 'llosgi pontydd' â ffrindiau a theulu.

Roedd gan bobl safbwyntiau cymysg ar ansawdd y cymorth – dywedodd rhai fod angen mwy o amser, ei fod yn teimlo fel brwydr i gael cymorth, a bod strwythurau yn newid a chyllid yn cael ei dynnu. Dywedodd un unigolyn:

'Weithiau mae eich problemau eich hun yn rhwystr i gael help, nid ydych bob amser yn gwybod bod angen help arnoch hyd nes ei bod yn rhy hwyr'.

Roedd meysydd lle roedd angen mwy o help ar bobl yn cynnwys llety, mynediad i gyfleoedd cyflogaeth, cymryd meddyginiaeth ragnodedig, a chynllunio o ran camddefnyddio sylweddau. Gall atgyfeiriadau i Dimau Iechyd Meddwl Cymunedol gymryd hyd at bedair wythnos pan weithiau nid yw'r mater yn un a all aros. Dywedodd pobl bod arnynt angen rhywun i siarad â nhw, teimlo bod rhywun yn gwrando arnynt, a chael parhad o ran staff.

Dywedodd aelod o staff:

'Oherwydd y credyd cynhwysol a newidiadau i fudd-daliadau [nid yw rhent bellach yn cael ei dalu'n uniongyrchol i'r landlord] bydd llawer mwy o bwysau a mwy o bobl yn mynd yn ddigartref.'

Am ragor o wybodaeth am y gweithgareddau ymgysylltu, gweler atodiad 1.

11.4 Casgliad ac argymhellion

Mae gwybodaeth sy'n ymwneud â'r flwyddyn weithredu gyntaf (data 2015-16) yn awgrymu bod y newidiadau a gyflwynwyd yn Neddf Tai (Cymru) 2014 yn cael effaith gadarnhaol, a bod y pwyslais ar ymyrraeth gynharach ac atal digartrefedd yn darparu canlyniadau gwell ar gyfer unigolion. Fodd bynnag, mae heriau sylweddol yn parhau. Mae'n bosibl y bydd peth o'r cynnydd cychwynol yn cael ei lesteirio os bydd y cyllid trosiannol a ddyrannwyd yn cael ei dynnu.

Mae'n rhaid i ni hefyd fod yn ymwybodol o'r effaith y gall newidiadau o fewn gwasanaethau eraill ei chael ar ddigartrefedd ac, yn yr un modd, yr effaith y gall pobl ddigartref ei chael ar wasanaethau eraill. Disgwylir i ddiwygio lles, ac yn arbennig newidiadau i Fudd-dal Tai a chyflwyno Credyd Cynhwysol, gynyddu'r galw ar rai gwasanaethau, yn enwedig gan rai grwpiau yn y gymuned, er enghraifft pobl ifanc, ac y bydd hyn yn creu heriau newydd. Felly, mae'n hollbwysig ein bod yn ceisio canolbwyntio ar nodi ffyrdd o sicrhau'r gwerth mwyaf, ac yn ystyried sut y gallwn gyfuno ymdrech ac adnoddau a chanolbwyntio ar ddull ataliol o fynd i'r afael â digartrefedd, a all helpu i ddarparu canlyniadau cadarnhaol i bobl agored i niwed, a gobeithio osgoi'r angen am ymyrraethau mwy dwys a chostus.

Y prif negeseuon

Newidiadau i'r budd-daliadau lles – Nid yw effaith y newidiadau arfaethedig i'r budd-daliadau lles, yn enwedig y rhai a neilltuwyd tuag at gostau sy'n gysylltiedig â thai, wedi ei graddnodi eto gyda'r system. Rhagwelir y bydd rhai unigolion a grwpiau yn profi gostyngiadau sylweddol yn y cyllid ar gyfer cymorth tuag at dai, a bydd yn dod yn fwy anodd sicrhau opsiynau llety priodol

ac addas ar y lefelau is hyn. Mae yna gydberthyniad eithaf agos rhwng rhai o'r grwpiau yr effeithir arnynt yn y modd mwyaf andwyol a grwpiau y mae'n hysbys ar hyn o bryd eu bod yn fwy bregus ac agored i ddod yn ddigartref. Mae yna bryderon hefyd y bydd cyflwyno Credyd Cynhwysol – sy'n cyfuno taliadau'r holl fudd-daliadau, ac nad yw'n caniatáu i'r elfen rent gael ei throsglwyddo yn awtomatig i'r landlord – yn arwain at broblemau. Mae ymchwil o ardaloedd sydd wedi cyflwyno credyd cynhwysol yn adrodd am lefel uwch o ôl-ddyledion a allai, dros gyfnod o amser, fod yn broblematig gan effeithio ar gynaliadwyedd tenantiaethau.

Comisiynu rhanbarthol – Er mai'r nod fydd darparu'r mwyafrif helaeth o wasanaethau digartrefedd mor agos â phosibl at gymuned wreiddiol yr unigolyn a, lle bo hynny'n bosibl, o fewn ffiniau awdurdodau lleol, bydd angen cynllunio a darparu rhai gwasanaethau digartrefedd yn rhanbarthol. Lle nad yw'n bosibl nac yn gosteffeithiol ymateb i anghenion yn lleol, byddwn yn defnyddio partneriaethau strategol hirdymor, er enghraifft y Pwyllgor Cydweithredol Rhanbarthol a grwpiau cynllunio lleol, i ystyried anghenion a blaenoriaethau o ran tai ledled ardaloedd yr awdurdodau lleol.

Lleoliadau y tu allan i'r Ardal – Mae'r rhan fwyaf o bobl agored i niwed sy'n ceisio cymorth yn tueddu i fod yn sefydlog o ran lleoliad, gan aros o fewn eu hardal yn hytrach na symud o un ardal i'r llall. Fodd bynnag, mae rhywfaint o symud ar draws ffiniau yn digwydd, ac weithiau bydd angen cefnogi unigolion a hwyluso'r broses adsefydlu. Mae deddfwriaeth ac arfer gorau yn awgrymu y dylai lleoliadau y tu allan i'r sir fod yn bethau eithriadol, ac yn seiliedig ar ystyriaethau megis diogelwch personol a chyhoeddus. Lle bydd achosion o'r fath yn codi, mae angen trafod cydweithredu trawsffiniol yn ogystal â chynnal rhwydweithiau cymorth presennol defnyddwyr gwasanaethau, a hynny ar y cam cynharaf posibl.

Rhannu Cyfrifoldeb – Bydd gan Gymdeithasau Tai a darparwyr cymorth yn y trydydd sector sydd â phrofiad o gyflwyno gwasanaethau i grwpiau agored i niwed penodol, rôl bwysig wrth gynorthwyo ymdrechion sefydliadau statudol. Bydd yna angen parhaus i ddarparu gwasanaethau cymorth sy'n ategu'r sector statudol, gan ein bod yn rhagweld cynnydd cyson yn y boblogaeth hyd at 2020.

Bylchau yn y gwasanaeth/cymorth

- Diffyg llety i bobl sengl
- Darpariaeth gyfyngedig mewn hosteli
- Prinder darpariaeth arbenigol ar gyfer unigolion sydd â chyflyrau meddygol parhaus
- Bylchau mewn gwasanaethau cymorth

Cydraddoldeb a hawliau dynol

Mae'r bennod hon yn cydnabod y gall llawer o bobl sy'n ddigartref gael eu nodi yn bobl â nodweddion a ddiogelir, er nad yw digartrefedd ynddo'i hun yn nodwedd a ddiogelir, ac, o ganlyniad, gellir effeithio arnynt yn anghymesur a gallant fod yn fwy agored i niwed a/neu risg.

Mae'r bennod hon yn amlygu data sy'n dangos effeithiau anghymesur o ran oedran ac ethnigrwydd. Mae'n amlygu'n benodol mai'r ystod oedran y mae'n fwyaf tebygol y bydd angen cymorth arni gan y gwasanaethau digartrefedd, fel arfer, yw 16 i 24 oed. Pobl rhwng 25 a 40 oed yw'r ail grŵp mwyaf y mae angen cymorth arno. Mae'r bennod hon yn nodi bod yna angen am gymorth ymhlith pobl Dduon a Lleiafrifoedd Ethnig (BME) gyda materion tai. Mae hefyd yn trafod gwendidau ychwanegol y gall pobl feddu arnynt, er enghraifft anabledd dysgu, pobl hŷn, pobl ag anabledd corfforol/synhwyraidd, camddefnyddio sylweddau a/neu broblemau iechyd meddwl.

Mae yna grwpiau eraill â nodweddion a ddiogelir a allai hefyd gael eu heffeithio oherwydd digartrefedd. Mae angen rhagor o wybodaeth am anghenion siaradwyr Cymraeg, er enghraifft. Mae'r Asesiad Effaith Cydraddoldeb yn myfyrio ar ystyriaethau ac effeithiau pellach. Efallai bod yna faterion eraill sy'n effeithio ar bobl â'r nodweddion a ddiogelir nad ydynt wedi'u nodi gan yr asesiad hwn. Gellid mynd i'r afael â wrth adolygu'r asesiad poblogaeth yn y dyfodol, wrth ddatblygu'r cynllun ardal, neu yn y gwasanaethau a fydd yn cael eu datblygu neu eu newid mewn ymateb i'r cynllun.

Rhaid i wasanaethau sy'n cefnogi digartrefedd fabwysiadu dull sy'n canolbwyntio ar yr unigolyn ac sy'n rhoi ystyriaeth i anghenion gwahanol pobl â nodweddion a ddiogelir, a bydd hwn yn ddull parhaus yn ystod y gwaith o ddatblygu cynlluniau gweithredu yn y dyfodol, ac yn chwarae rôl allweddol o ran datblygu gwasanaethau.

Byddem yn croesawu unrhyw dystiolaeth benodol bellach a allai helpu i lywio'r asesiad terfynol.

Cyfeiriadau

Digartrefedd yng Nghymru, 2015-16

<http://gov.wales/statistics-and-research/homelessness/?lang=cy>

Cynllun Comisiynu Rhanbarthol Cefnogi Pobl Gogledd Cymru 2016-17

Adolygiad Blynyddol Pwyllgor Rhanbarth Gogledd Cymru Ebrill 2015 Mawrth 2016

Canllawiau Grant y Rhaglen Cefnogi Pobl (SPPG) (Cymru) 2013

Straeon Ein Pobl – Gwella Bywydau, Arbed Costau – cyhoeddiad Pwyllgor Cydweithredo Rhanbarthol Gogledd Cymru 2016

Mae Canllawiau Grant y Rhaglen Cefnogi Pobl ar gael ar wefan Llywodraeth Cymru.

<http://gov.wales/topics/housing-and-regeneration/services-and-support/supporting-people/publications/sppgguide/?skip=1&lang=cy>

Cronfa ddata dadansoddiad cost a budd economi newydd 2013

<https://www.gov.uk/government/publications/supporting-public-service-transformation-cost-benefitanalysis-guidance-for-local-partnerships>

Datganiad Comisiynu Byw â Chymorth (Iechyd Meddwl) Gogledd Cymru

Iechyd Cyhoeddus Cymru (2016). Adroddiad terfynol yr asesiad anghenion gofal iechyd a phroffil iechyd: pobl ddigartref. Ar ran cynllun gweithredu iechyd grwpiau digartref ac agored i niwed Gogledd Cymru/BIPBC.